

որակը տարաժամիցն եւ միջումն ստորապութեան հոլովիցն անտինել անվարժիցն եւ տաղուկանալ տգիտացն եւ զանդականն ծուլաց:

Թարբերութիւն: Այդ պքանչելի բացարիչ առողերով լրաւշափող ճամբայ մը ցոյց պիտի տամք քեզի կեպ ի ձեմարան, որպէս զի անցյաց չմայ հու զիզու ած՝ զարդարանքն, որ անուուն [ժողվուած] է Արխառիանէն, որ կ'անուունու Հուշաբնուն բանաստեղն ։ Խոհ համբակներ՝ [կը իշխն զիկը] “աղջեղի”, [այս զարդարանքն է] խակամբան անհորուութեանուունու անշապան դայեաներու աղջական անշապաներու, գանդապամիներու Համարը անբեցուցէ խասեր, շատերու Համարը մեխութեան կարու մրցումեր, անվարժներու արսափ, ագէտներու եւ հեղացեալ նոյներու Համարը ճանձոյիթ:

Հ. Ա. Բ. Ի. Ժ. Ը. Մշնչպահեան

Ա Յ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Ժ Ա Ն Ո Թ Ա Գ Ր Ա Ն Ո Ւ Ի Ն Ք
Ա Տ Ե Ր Գ Ո Ւ Ե Տ Գ Ո Ւ Ր Ո Ւ Թ Ե Ե Լ
Ե Ր Ե Ս Ի Ս Չ Ե Լ Ե Պ Ի Տ Ք Ե Ս Ի Ւ Ր Ե Ա Ն
Գ Լ Ո Ւ Խ Ա .
(Ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը)

Սոյն թուականները կը յայսնեն թէ Անկողջաս եկեղեցին 17րդ դարու կիսուն կանգուն էր արդէն, բայց կը աւատամ թէ ալ աւելի առաջ շինուած էր այն:

15րդ դարու հայ թժէկ Ամբոտվաթ Ամասիացն, որ իր Աղամարի Յիշատահարանվու մակ աւանդին եղած է ցարու, թէ իր ասենը Կ. Պողոս մէջ հայերն ունեցած են ինչպէս աեսանք վերեւ, Ս. Աստուածածին եկեղեցի մը, մակն է ցարձեալ, որ կ'ուսուցանէ մեզ, թէ նոյն ժամանակի ունեցած ենք հոն նաեւ Ս. Անիոն զայս անուն եկեղեցի մը:

Երկու թանկագին Յիշատահարաններ ունի նա դրած, մին 1474ին՝ իր Գիրը ումակական անուն երկին մէջ, եւ մին 1478ին՝ իր Անգիտաց անվին հոյակապ թժէկարանին մէջ ահաւասիկ անոնք:

1. Ի Կաթողիկոսութեան Տր. Սարգսն եւ եւ ՚ի հայրապետութեան Տր. Սոյակիմա արհէ Եղիպատրու մին ՚ի մարգարազն ՚ի կոստանդնուպոլիս մէջ նիկուլայոսին, եւ ՚ի թշն Հոյս Զիկ (987+51=1478), առ զան Երես Նիւ-Նու պատճեն, ագործ հայրապետին Թարմանեաց այս գիրը, մէկնէ գեղերուն զարութեան ՚ի բարում գենեաց այլ ազցոց, ձեռամբ մեղասոր եւ անպիտան եւ անիման թժէկին Ադրբիւրբ Արմանուց, յշատահար իր եւ եւ բրիսուուկից, եւ որ կարգան եւ կամ օրինակին յիշեն հոյր մեղսի մը, եւ քն յիշ գիրը ՚ի միւս անգամ զաւուառն, ամէն:

Կանութեան Հոյս Զիկ ամին (923+551=1474) ՚ի մայիս ամաց Հունացեցոց իշ. աւճ. եւ Թարգմանեցու գիրը քամիքան ՚ի տամիկ լեզվէ ՚ի Հոյ մեզու, ձեռամբ անպահան եւ անիմաս եռապային Այ Շարունկը բնիւթիւն:

2. Օքնեմիք զարարիչ ած թէ կափ ըստե կատարէ: Գրիմ գեղերուն անուանին, ըստու ՚ի յարութեան որ թժնց պուտես եւ բաներ՝ ՚ի յարութեան Աւարտի սու հնադ լեզուա, հոյս թշնան Ըմբ (500+20+400+7=927; 927+551=1478):

՚ի ժամանակին Թարմառութեան իսմայլեացոց արքին Թարմանեաց, ՚ի յազգէն հադան, որ նաւագւու եւ ՚ի թագաւորութեան Յունաց, ՚ի մայրապատճեն ՚ի կոստանդնուպոլիսի որ անիստան եւ անուան կենան այս քրիստոնեացուն որ ՚ի անդ բնակեալ են:

՚ի թագաւորութեան Ալուհաման խանին, եւ ՚ի կաթողիկոսութեան եղիպատճեն, ու Սարգսին, եւ ՚ի հոյակապութեան ՚ի մեյրապատճեն ՚ի կոստանդնուպոլիս մէջ նիկուլայոսին, եւ ՚ի թշն Հոյս Զիկ (987+51=1478), առ զան Երես Նիւ-Նու պատճեն, ագործ հայրապետին Թարմանեաց այս գիրը, մէկնէ գեղերուն զարութեան ՚ի բարում գենեաց այլ ազցոց, ձեռամբ մեղասոր եւ անպիտան եւ անիման թժէկին Ադրբիւրբ Արմանուց, յշատահար իր եւ եւ բրիսուուկից, եւ որ կարգան եւ կամ օրինակին յիշեն հոյր մեղսի մը, եւ քն յիշ գիրը ՚ի միւս անգամ զաւուառն, ամէն:

Ամբոտվաթէկն Անդիտաց Անդէտու այս Թիշատահարութեան եւ առաջին մէկամ նախութեանցուց եւ 1889ին Bibliothèque nationale de France բժշկութեան Անդէտուուն գույքարաբան ու ու Թարման թշներուն մէջ (Անդէտու, Կ. Պողոս Զ. ասքի, թիւ 1730, 31, 33, 34 չկամ 1889): 1895ին աշ հայութիւց այս Հ. Տաշեն (Հ. Պայտ Տաշեն Հոյս Թիշն 1895 եւ 198):

Հրանտ Աստվուռ իր “Կ. Պոլսոյ Հայերն
եւ իրենց պատրիարքնելլոց, անոն ընտիր
աշխատութեանը մէջ զնդօրինակել այս Ծի-
շատականներու առաջնութ, զդո իրեւ առաջ
1884թ. Կ. Բասմանյան ածանքացոցած էր
բրդէն¹, բայց ուսունի թէ ևս յիշուն ակո-
զայս եփեղին, Կ. Պոլսոյ հիշունու գաւառն կողմէ
գտնուածն ըրայ², բայց կանծեմ թէ կ. սիստի:

Կրտս է թէ այդ Թաղին մէջ, Հայերն հին
ատենաներն աւեցած են այդ անունով եկեղեցի
մը, բայց նշանաւոր Քիւզանդագէտ Դիւտ. Պատ-
պատի իր ՅԱՀԱՆՏԵՎԱՌ մըլետաւ (Կ.Պոլիս 1877)
անոն Հրատարակութեանը մէջ Առաջամասին-
ԵՎ զայն կը սե՞ թէ Հայանականարար՝
անիկան հայեական եկեղեցի եղաւ՝ 1475ին
փերթերն, երբ Օսմանացիք Քաֆալի ար-
շաւանքին վերադարձնաւ³, որով յայստի
կը լլոյց թէ Սմբատօվաթի Խանակած եկեղեցին
բաւական մերժ կու գալ ան⁴:

ლით իւ Ամբողովաթ թժէ կին նշանակած
Ա. ափրոշայու եկեղեցին գումարուի մջն էր,
եւ Տարքար 1474էն տառ զառուցուած ըլլա-
ւու էր, Մայր եկեղեցին եւ Սամաթիայի
Վ. գեռութէն աւ հին:

Ադրբայլաթ Ամսախցին, մեր հին թէիշե-
ներու ամէնէն Նշանաւորն եւ բեղլուն գրիչը, որ
Նախապէս կը բնակէր Ֆիլիպէտ, եւ ուր 1466ին
գրած է իր Օգոստ թժկութեան⁶ ընդարձակ
գործը և Պայտ գալորդ, անշնչառ ուղեց բարեց
մահաց անել մի քանիկի եւ ըստ այսօն ընթացեց
Ս. Նիկողայոսի Թթաղը, որ գրացի, Ս. Սարգիս եւ
Ս. Աստվածածին թաղերուն հետա, Փաթէիհ Ասոլ-
թան Մէջէմէնէտին գորսուրէն բերել տուած
Հայերուն գլխաւոր գաղթավայրն էր Սամա-
թիայէն ալ՝ Էտարինէն գարուեն ալ առաջ:

Կ.Պոլսոյ Հին Տայ Եկեղեցիներէն Ա. Կի-
կողապատ Կ.Պոլսոյ Տայ պատպահին
մշշ անշշառակ պիտի մար յաւետ, եթէ Ա.միր-
ուովածք բժիշկն վերսպառել այդ երեսո. Ցի-
անակաբաններ չըլույսին. Նրավի կարեւոր են
աննե եւ օրակի մեծ երախասագիութիւն կը

"ԵՐԻՊ-ՀԱՆԴԻՇԻ", Կ.Պ.ՊՈՒԽԻ 1884. Էջ 552—53:

3 "ԿՊՀոյ Հայրեն և է պատրիոտիզմը գրեց
Հ. Աստուր, Թարթաց Ս. Փրկչեան Ազգ. Հիմանդրանքին,
առք 1901, էջ 80.
3 "Բանտակը, Կ. Բանմանիանի, Պարիս, Ա. Հատոր
1900, էջ 40.

1898, § 49.
4. Կ Ե Ր Ե Ւ Ք ի թե Հ . Ա ս տ ա ր ը չ է տ ե ս տ ի Պ ա ս պ ա-
ս ի բ գ ո ր ե ն , ի ն լ յ ե ս ն ա ե ւ Ա ն կ ի տ ա ց Ա ն կ ե ր է Յ է շ տ ա-
ս ա ր ա ն ք :

Տ “Հանդիսա Ամերիկաց”, 1899. թիւ Ապրիլ, Յունիս
Դաշտավայրեր :

պարտիկ անոնց հեղինակին, որ կ'երեւի թէ իր դրավաստակ կ'ենալին ու բժշկական ուսումնա-
սիրութիւններուն համար աշխատութեան ամե-
ննէ յարմար զայրն ալ այդ Ա. Նիկողայոս եկե-
ղեցին ընթառած էր, որտես կարելի է մակար-
ել իր քրչկահան սիստար աշխատութիւններուն,
մասնաւոն՝ “Անզիգայ Անպետիխն.ին Յիշա-
տակագրութիւննեւն:

Ամբողովաթի յիշատակած Ա. Կանգողայոս
եկեղեցին գոտմաքարունն ընդունելովս, պարզ է
յայտնել, որ Կ. Պոլսոյ մեջ հաստառած առա-
ջնին Տայ ապարանին տեղն ալ ես հոն պիտի
համարիմ, եւ ոչ թէ էսիրնե գաբուի Ա. Կի-
կոյայսու եկեղեցին՝ խնդիր ընդունած է իմ
հմատ բարեկամ, բանակը Հրանս Սաստուր¹.

Էտիրնե գարուի Ս. Նիկողայու եկեղեցին,
որ Թռականին ալ որ գցութիւն ունեցած ըլլ-
լար, չեր կրնար յարմարիլ տպարանի, որով
հետեւ շաս փայր էր, և Ազգը զայն մեծուց,
ընդարձակեց 1628 Թռականին առաջ, ինպէս
կը պատմէ Գր. Դարանաղիք, այդ եկեղեցի
պատմութիւնից դրուզ՞ սապէս:

Զկնիւրակի ոսքը Նիկողոս եկեղեցին գարձուցեց
ին, որ կըս Ֆառնկաց էր եւ կին մեր Հայոց ազգին
ի հնաց յետէ, որ մեր Հանգ ստորանն էր՝ որ ուր որ
քրիստու ի գայաք անկ կը գագարէաք: Եւ շաս ըն-
դարձակեցին ի մեծացուցաք, որ յուրաք կը նորու-
թուր ուն մէ լոյց հը Հոյոց, բայց սակա ֆառա-
ռունին եւ գերբզմանատուն եւ բուռաստն, և Փառա-
նաց տունք եւ տեղիք եւ բուրստանք, որ մեր ազգն
զգարանոր էին նոցա, ևս հանց յայսուն եղած եղեւ
տուրունք: Առ առ առ պատճառ տառ եկեւ ։

Գրիգոր Դարանաղյի պատմագրութիւնը
1595 — 1640 թուականներուն է գրուած, իսկ
Կ. Պոլաց առաջին տպարանը, տեւած է 1567 —
1568:

Այսպէս ուրեմն պէտք է ըստներ, թէ գումա-
դարսով ի Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյն մէջը, կամ
բոլով էր, որ Կ. Պողոս Հայ մամուլի կափարչին
առաջին ելեւ էջը տեղի կ'ունենար. այդ այդ-
եկեղեցւուն հոգանենին առաջ էր, որ Ամբրոսի-
ամիթի բժշկականին հսկայ երկին պէտ, 90
եւ աւելի տարիներ վերը, Պողոս Հայ մամուլին
անդառնիկ երախայրիքը ծնունդ կ'առնենի, շնոր-
հին Եղողիկացից Արքար դպրին, որ արդէն Ա-

Տ. "Ցարեցւոց Ա. Փրկչութեան հիւանդանոցին,, տարի 1901
Ե. 80:

Հանդիսական Ամսություն, 1911, էջ 13:

“Պարս։ Ս. Երևանակից, Առաջածառուր եպ.ի

8. Յովհաննէսեանց, երրուսագէմ 1890, Հատոր Ա, էջ 308: «Ժաշկը բայական Տարիշաց, Կ.Պոլիք 1901: «Բանաօքը», Պարսկա, Հատոր Գ, 1901, էջ 149:

նստիկի մէջ, գրեթե առաջին հայ ապագրութիւնները կատարած 1565ին¹, երկու տարի վերը ալ է. Պոլոն կու դար, ցանելու համար հն և ուժեմսէրի են հրաշագործ դիւտին սերմերն, օրոնք դժբախտաբար չկրցան շատ շուտ ծլիլ եւ հազի դարեր յետոյ ուռմանալ սկսան:

Ա. Կիկողյան եկեղեցւոյն հետ կարեւոր է որ ձանձնակար, հն ապագրուած առաջին հայ ապագրութիւններուն Ծիշատակարանները, զորնը երեխա Հելէպիկին քիչ վերը կ. Պոլոյ մէջ Նշանաւոր եղած հայ պատմագիր մը՝ Տաղաքար Հելէպի Հեվամիակմեծան աւանդած է մեզ։ Հոն ապուած գիրքերը Բուլով վեց հատ են, բայց երկու հատին Ծիշատակարաններն յայտնի են մեզ, առաջինը կը վերաբերի Փոքր Քերականութեան մը, ըստ 1567ին, եւ երրորդը Տօնացյցի մը, որ ապագրուած է 1568ին։

Աշւատակի աննոնք²,

1. Ռժք (1016+551=1567) 'ի Հպարտապատճեան Հայոց Տէր Մէրակի, ի Ա ափ կաթաւիկի կոստանդնուպոլիս յերկորս ափ Թագավորութեան Օմանցցց Սուլթան Մէլիք, եւ ի չորսրո ափ պատարացութեան ուր Յակիր բարուապատճի կոստանդնուպոլիս առ առ Յովհաննես Եպիսկոպոսին, ընդ Հովհաննաւորութեամբ ուուր Նիւուայ Ինկացուած Հայոց եղած առաջին, պրիմին պատմագիր, եւ ասեցան Փոքր Քերականութեան աղյօց, ձեռամի անառեւսան կնքագիր գորի և մեր Յօնանցը։

2. Ռժիշ (1017+551=1568) 'ի կոստանդնուպոլիս նոր սամափա գիր սահմանին, 'ի Հպարտապատճեան մեծան տեսուն տեսուն Միհայէնին Էլմասէիր, եւ ի պատրիարքութեան կոստանդնուպոլիս առ Յակոբէն, մուց Հովհաննես ուուր Նիւուայ Ինկացուած, ձեռամի Խորիքապատճի Ալաքեալ արքային, արքանագործութեամբ Ալեքան, եւ իր թագավոր Անտոնիոս Սուլթանչան սարգաւագին, որոյ գործին ապեալ ուսաւ յանաւ սերին։

Առանցմէ զատ ապուած են³ հոն նաեւ 1568ին, Տաղարան, ժամանակիր, պատարագանատուոյց եւ պարզատուար, բայց Խշ-

պէս կանխաւ ըսի, յայտնի չեն մեզ անոնց Ծիշատակարանները։

Ա այսր թէ Ա. Կիկողյայս եկեղեցին ապագրուած այս հատորներն ունենայնիք մեզ այսօր մեր ձեռքը, աւելի լաւ կերպով ուսումնակիրեն համար զանոնկ եւ աւելի մտեն ճանապարհու համար զանոնկ եւ աւելի մտեն ճանապարհու կը այս առաջին հայ ապարանը, աւազ, իր օրորոցին մէջ մահացած, ինչպէս կ'ուսանինք Զամեւանէ, որ այդ մասին կը գրէ։

Ցաւուր կ'ութղիկուութեան Մէրակի, եւ յիշանաւթեան առաջնորդ Յակորայ պարիագին կ. Պոլոյ, տեսնաւ ունաց զարգացութեան ազին լախանացու, յանացան և ինքեանք հնարել զնոն։ եւ պատմէ Արքա անուն ուր յայուսուկ 'ի գործուազմէր աշխատ ինչ' փոքրիքաց գտիր. ընդ ուսումնականութեան մասն անձնէ, որը մին և Առաջին անուն արեգայ Խորվերացին եւ մւան Անտոնիոս առաջին, եւ երրորդ Յութք գորի։ Չորրերն ուրս պատրաստեալ իրեանց տեղի 'ի գործուազմէրց յայուսուկ' որ 'ի Կառանքինուազին, ապարցին անդ պարանարան մ' յախ 1567, Անժ. Տ. կը կարդար ափ զանացցց մի։ Բայց բանի գիր ուցա սապտաւան եր՝ խոփանցաւ, եւ ապա հրկութեան պատահան կորեաւ։

Զամեւանի պատմութեան այս հատուածիկնեն ալ յայսին կ'ըլլայ, թէ Արքարեան ապարանը Գումարէ արքուի Ա. Նիկողյայս եկեղեցին եր, եւ ոչ թէ Խորինէ Գարուի, որովհիտեւ եթէ այ վերջինն եղած ըլլար, անշնչը զայն 'Կոմքրուի Սուլը Նիկողյայս, ըսելով պիսի յիշէր, կամ 'ի դուռն էտրէնոյ, ի թան Կաֆայու գրելով, ինչպէս ըրած են Զամեւանէ Տիմինանին, ձեռամի Խորիքապատճի Ալաքեալ արքային, արքանագործութեամբ Ալեքան, եւ իր թագավոր Անտոնիոս Սուլթանչան սարգաւագին, որոյ գործին ապեալ ուսաւ յանաւ սերին։

Զամեւանի վերջգրեալ 'եւ ապա Տրկի գութեան պատահան կորեաւ, խօսքն ալ միթէ ուրիշ ապացոյց մը չէ ըսկու՛ որ այդ Տպարամը Պալոյ կողմէ Ա. Կիկողյայս եկեղեցւոյ հրգէն իշշցին ննջանած է, այս Տրկէ հն որ՝ ինչպէս վերե գրեցի տեղի ունեցած է 1661ի։

Զամեւանի յիշած անձերը կարգացինք արշէն Արգարեան հրատարակութիւններու Ծիշատակարաններուն մէջ, անձոցմէ Անտոնիոս սարկաւութը, Արքարի որդին Սուլթանչան է, ոչ նուազ մեծ աշխատաւոր մը հայկակն ապարութեան զարգացման։

Ցաւուր է որ Ա. Կիկողյայս եկեղեցին հայ մշշական կարեւոր երկերու գարբնոց մը, եւ կ. Պոլոյց հայ մատուրական անենամեն շարժաւմն Պոլսահայ պագրութեան ճննդավայրն ըլ-

¹ "Բարսելոնա, 1850, էջ 232 եւ Պատր." Նոր հոյ ԵՊՀ Ակադեմիա, Հ. Գ. Զ. Զ. Անձնագիր, ապա 1805, էջ 228-29.

² "Բարսելոնա, 1850, էջ 232, ապա 1865, էջ 220."

"Յունիտ Հայութեանց, Հ. Գ. Անձնագիր Անձնագիր, 1869, Ա. Հայութեանց 1889, Ա. Հայութեանց 1895, էջ 585 եւ Պատր." Նոր հոյ ԵՊՀ Ակադեմիա, ապա 1895, էջ 228-30.

³ Գ. Զ. Պատր. 1905, էջ 47-48; "Հայութեանց Պատրիստիւնան, Հ. Գ. Անձնագիր Անձնագիր, 1895, էջ 47-48; "Հայութեանց Պատրիստիւնան, Հ. Գ. Անձնագիր Անձնագիր, 1901, Ա. Հայութ էջ 54-57։

⁴ "Բարսելոնա, 1865, էջ 220; "Յունիտ Հայութեանց,

Հ. Գ. Անձնագիր, Անձնագիր, 1869, Հայութ Ա. Պատր. էջ 586 եւ "Ադր. Մատուրական անձնագիր (Անձնագիր) Հ. Գ. Զ. Զ. Անձնագիր Անձնագիր Անձնագիր, 1869, Հայութ Պատրիստիւնան, Հ. Գ. Անձնագիր Անձնագիր, 1895, էջ 258։

⁵ "Պատր. Հայութ, Զամեւան, Հայութ Գ., էջ 657։

լայէ վերջ, քան դու ած ողնչացած ու անհետ եղած է այսօր. որչափ փափաքելի էր որ Ա. Սարգսին հետ Ս. Դիկոնյառուն տեղն ալ պարպատէր, գտնուեր, մաքրուէր իր ամիսներէն, եւ որոշուէր Յուշաբանն. մատուելիկով մը. այդ Յուշաբանի պատերը պիտի զարգարուէին յանկածի, գիտեմ, թիրաչայ մամուլի հնի վաստակութանքներու անմաս անոններով, պիտի պատուէին այն հայ գրագետներու անմեռ յիշատակներով. Հայ Մատենագրութեան Պանթէէնուիկը պիտի ըլլար այն, եւ ամէնէն նորիքական ու խտատեղն, մտադրական ամէն հայերու:

Ս. Կիկոյանու եկեղեցւոյն մէջ վախճանած է 1657 Ապրիլի, Կիրիկոյ Կաթողիկոս Թորոս Սեբատացին. Հու կատարուած է նաեւ անոր մէտահանդէս յու զարգաւորութիւնը, զրեցեմաքանակ 2էլէպի Նախրագրած է իր տալիքլաւական պատումութեան մէջ:

Երեմիա 2էլէպի այդ Նկորագրութիւնը զետեղած եմ դ. Գևորգի Ծամեթագրութիւնը. Երեմիւներուս կարուի:

* * *

ՏՈՂ. 77. Էլշին Մօօկով: Այսինքն կ. Պոլսոց Ռուս գետանք, որ Կ'երեւի թէ այսօրուան պէս Երեմիայի ժամանակ ալ իր Թեւարգութիւնն եւ տղու միջամտութիւնը չէր խնայեր կ. Պոլսոց Եղին Հասարակութեան վերաբերեալ գործերու հարգագրութեանը, մինչ հայերը, եկեղէ հայերը, ընտեւ զուրկ կը գտնուէին ունի պաշտպանութենէ:

ՏՈՂ. 109 - 113: Ա. Ա տողերուն մէջ յիշուած արձանները, եղիպտական կոթող մը, պղնձին եռահիս օօք այժմ՝ զլուխը կոտրած, եւ քարահիս մանարձան սիլուը կը մնան ցարդ Աթմէ յանի հօռու ած հրապարակին վըսյ, որ 1526/ն Սուլթան Մահմադ կոտրել տուա ամրոց Ենիշէրիները: 109րդ տողը, եղափերիթ բառը՝ որ Հային վեան բառարանին մէջ չկը, կը նշանակէ մէկ կոտր, միակոտր (եօ՞ մակ, փերթ կոր):

ՏՈՂ. 112: Ակօն Սօֆիա, Լեռն Զ. իմաստաւէր մականուանեալն է աս, Հայութն եւ Հայաւէր, որ Բիզնչագական կայսր եղած է 886—912. պդի էր Ա. ասիլ Ա. Մակեդոնացի (Աքրունի) կայսեր¹:

¹ Հայ Խոյեր Բիշուրյան, Հ. Ցէր Սահակեան, Ա. Անես, 1905, Հասոր Ա. էջ 225—246.

ՏՈՂ. 117: Մեծ պատսօփիա. Երբեմի համբաւաւոր եկեղեցին, եւ Պաթիհէն ի վիր պարուայ Այսաօփիս մզիթին, որ իր բարձրարերձ յաղը գմբէթովն ու չքնազ Տարապավետութեամբը, կ. Պոլսոյ ամենէն նշանաւոր նութիւնն է հետպրբական: Ընթած է զայն մնչպէս գիտելիք, Մեծն Յուստիանոս կայսր՝ Քիրստոնի 532 Թուականին: Մեր Ազգային պատմութեան մէջ վաղուց նաշնակուած է, թէ այս եկեղեցւոյ գուռներէն մին հնի ժամանակներէ ի վիր կը հոսուէր Դուռը Հայոց, որու տեղը շատ գժուար է այսօր որոշել զի այդ դուռը հաջու թէ Կ'արտասանուի այժմ հազարգեպուէն, ան ալ այցելու եւ գիտոց հայերու բերաններէ:

Հայոց Դուռըն պատմառ եղած է՝ իշխան Վարդան Ստամինեան փոքր, որ երբ 572 Թուականին Պարսից Խոսրով արքայն յաղթելէ վերջ Կ'ապատաններ կ. Պոլսո, Յուստիանոս Բ. կայսրը ի պատի անոր Ա. Աօֆիայի Դուռներէն մին կը մկրտէր հայ անունով, մնչպէս կը պատմ Սոսդիկ:

Իսկ Վարդանայ առեալ զնաննի իւր եւ զոյլ պայպանու փանուայ անկան յաշնաբէն Յունաց ՚ի թագաւորեալ քաղաքն կ. Պոլսի: Եւ Երեւալ յանդիման իներ Յուստիանոսը որ զուրու Սափուա շննաս, ի հայոցից նմա օրինուց, եւ յիւ մասնն մուռանէ զաւաց գուրս ուուր Սոփիայ, որ մինչեւ ցոյսօր Կ'այ բայուաց Հայոց կապանու անունով, մնչպէս կը պատմ Դասդիկ:

Այս Հայակապ եկեղեցին գարերու ընթացքին մէջ զնանազան նորոգութիւններ կը ելէ յետոյ, մծապէս կը վասուի սոսկան երկրաշարժէ մը որ տեղի Կ'անեննայ 990 Թուին օգոստոս սմի 15ին, Հայազդի կայսր Վասիլ Բ. ի օրով. եկեղեցւոյն պատերը կը մաթուարին, գեղցիկ գմբէթը վերէն վար կը պատոի կը բացուի, մերոց շէնքը կը վանդուի:

Եցից Տարտարապետներ անոր նորոգութեանը կը ձեւնարկեն մէջ աշխատաթիւնով, բայց չեն յաշողիր գմբէթի վեասու ած մասը սրբագրել. եւ ահա Տրդառ մծանուն հայ ճարտարապետը, այն՝ որ Բագրատուննեաց իշխանութեան ժամանակ Արգիմայի եւ Անիի Մայր եկեղեցիները ընեած, անոնց կուսձեւ հսկոյ գմբէթ-

¹ Աղումք. Ստեփանոս Առաքելու ապ. կ. Ա. Շահնազարանի, Փարա 1859, էջ 86 եւ Շահնազարանի, Հայոց, Հասոր Բ. էջ 287 եւ էջ 521—522 եւ Անիուր. Զորից Խոյեաց Անիուրն, Հ. Ա. Խոյինեան, Ա. Անես. 1804, Հասոր Ե. էջ 145:

Ները կանգնած էր¹, վայ կը հասի՞ ու օջախ-
բռն ընել չկրցածն ինքը կը յաջողի ընել.
Ս. Սփիհայի գմբէթն ու պատերը կը վերանո-
րոց է այնպիսի ճարտար արուեստով եւ հան-
ձարով, որ առաջնունք աւելի գեղեցկացէն ու
պայծառ կրյալ այն, եւ կտեւէ ցայտը:

Ս. Սովիայի մէջ եր՝ Քիբուսով 589
Օքոսա. 1: Ինի Մօրիկ Հայկազն զօրապետը, Բիւ-
զանդից Կայսրն ու յաջարդը Ցիթերի, կը պա-
հուէր անոր Կոստանդինաս աղջկան հետ ։ Հու-
եր՝ որ Լեռնան Հայկազն Վասիլ Ա. Արծրուակի,
Եղիշանես Զիշկի օծուած են Կայսր Քիբուսո-
դից, առաջինը 813 Եռուսալիմի, երկրորդը
867 Սեպտ. 28ին, իսկ երրորդը՝ 969 գեկա.
29ին².

ՏԵՂ. 209. Իրիցունք իստամպուրյա:

ՏԱՐ 265: Մեծ ուկր մի ողնաշարը ևրի միայի Նշանակած այս ուկորին տեղ այժմ կը տեմուի երկու կտոր ուկոր, որուն խօսր ձուկի մը ողնայարի մասերն ըլլալ կը թուին: Կ. Պողոս Սահայ - Պողոսի կոչուած տեղը շենքի մը այցը կախաւած են, բայց երկի միայն բառ այլութիւնը չը չունին. Եսվին անցնողը կը տեսնէ զանեա:

Սարգսի դպի Սարավ Ծովհաննեսեան իր
Ա. Պոլսոյ Մտրապըռութիւն 2Եռագիր երկին
մէ Քր Խէշ այս ասքորներն, եւ այդ ասթիւ ալ
եւրի Փայք 265 եւ 266 սողերը ոչխութեամբ
մէջ կը սկսէ Նա*;

ԲԱՆԱԿԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԵՅՎԱՐԴԻԿԱՆ

Digitized by srujanika@gmail.com

69. Զի զոր աւրենակ խալամ մի ի պարտիզից
ու մինչուր կանգնեալ, ողջավոն եւ դիմունցանց
թաղ-նի թեսեա (Անբար) էլ 167. Դր Հայկացիանց
ու մինչուր է կանգնեալ ու գր գտ.՝ կարստակակ առ
ի ահրե կամ յաշաղութեամք հարկանել զայտ տե-
սոցց. մենաթեամք (Ա., էլ 9).՝ Նարագիրուն
կապութիւնը ու առա ամենայնի է հոս ։ առ
կափեն, առ աւրենակ, առ շրջուկ, առութիւն
ներեւ, Հայկացամի ընթերցուածն ըստ այսի, զըր
կը կըսն առեւ ։ Խամասն ը բառաւ առի (Ա., էլ 911).
պիտի է, զըր մացանենցը ընթեկալու է պատրիզ
համակայն ։ առ մինչուր ։ բացառականիքը ու
զըր այն աստիճանի մոլորած է Հայկացամինը որ
առանձին մատուցած է ։ ու ու ։ պիտի, ին փոքրած է
կեց է, սառողել անցոց բառ, քը, ։ առ մինչուր ։
Աւելի ։ բժժանցոյնի իմաստ ունի այստեղ ։ ու նաք,
որու հետ անոր յարաբերութեան մէջ է Ու-ի. Կու-
Սէր. ընթերցուածն ։ Այնու է, առ, մանակուու-
ր, 619.

70. Գերազանցական իմաստով՝ “ամեն նախադար մասիկը չափ գտածական նկարագիրը. ժամանակը սակայն լուծած է տեղի տեղում նաև ինձն խանգարութեմբ, որուն ուղարկելու են ինձնանձնութեան մասուցանքն յառաջ (Եօդշանես),” ըստ ԺՊետրոսի խառնութեան (2-րդ ապ. Խոստություն) եւ այսաւ առաջն է և շնորհացած յանձնանձնութիւնը նորայ, էջ 47. Մատենադարանի թիւ 2 ձեռապետք իր է, հասուածին յամանայ դեպք եղած բարեւ կիրակեածու շառավիճակուն նորա, թշ. 17թ, ուստի “ամեն, մասիկը չկայ. այս ընթերցուածք թէեւ ապարքի ընթերցուածքն ապարքը է յուն. բապրեն է առ օք առօքիւու անոն շատօրնամատա, այսու համեմք համաձայն ըլլալով գտածական նայերենի” արժանիք է ընթերութեան Այսպիսի հանձնութիւն ի վերայ ընթերութիւն ամաթիզ զա, եւ ոչ է անձնանձնութիւն անձննութիւն նորա, Աբրու, 4-րդ, 120 (Էջ 99). զդր Հայկական բարգիրը յ. համաձայն կարգադի հրամայք. “ԱՇ է Կըս ամենուն՝ որքին ժողովական անին էաւ ուն չօտու ու տար թօք ո պահ էն օւ չ էցրատուս: Փոշից, յանաբերէնի համեմատ նաւուած բարեւ յանդդութիւն չէ. Ակրաքի մէջ ու մայր յափական գլուխութիւն բախի մի եւ տունը մանակ ի տպեն ստիգմա, (Էջ 9), ոյն հաւա գուր ու բառեր, որոնց բացակայութեամբ մատուցիք թիւ մասն շատ տեղ իմաստները, զդրներ պէտք է ապահատան յաւելու բնադրին մէջ ամենամաս միուն “որ լուսութիւն ի բրու ցիքամատան ընթացութիւնը առ իրեն զարդ յաւուր համաձայն, էջ 36 (Էջ 92). այս հասուածին նորարգիրը ուսուածին համաձայն կը կարգած շնորհանձնան (Հօօդանց): “առաջ առաջ

ՏՈՒԹ. ՎԱՀՐԱՄ Բ. ԹՈՂՔՈՍՅԱՆ

1. Ազգագիր. Ստովենունիշ Խաղաղյան ապ. կ. Ա. Հ. Հանապետական, Պարիս 1859, էջ 174: Հմատ. եւ Զահեմ. Բ. 875: Ուխտաց. Շիրակ. 95: Խաղաղյան, 1856, էջ 314:
2. «Բարձրագույն հայութեան Հ. Ասահամա: 2-րդ Վայրի Պատմ. Հայոց Հանունքը» Բ.:
3. Այս տարբի մեջ արտահանակը մտցնելուն պես

* Այս տեղ կը վերջացնէ Յարգ. Յօդուածագրի սրբամատի Հելենի Ստամոպոլի պատմութեանը (Երևան. Ամս. 1908-1909) Խնտալից ծանօթագրութեանը:

Միավոր պատմութեան մասին Ա. գուման
Միավոր զենու ծանօթագրութիւնները մատուց է այս
համար ուղրք առիթի առանձիններ։ Խաղաղ չը որ երկար
շրջանաւ այս։ Եթեմայի Կարծութ գործութ լուսաբան
ուլութիւն այնպէս հմտու անդ մը կողմնաւ, ինչպիս

Ը Դաշտ. Վ. Թորգոնիսին, շատ փափաթեք Է այս իմանաւու տամա Բ-Ժ-Ֆ պարու ընթափապատճ աս այ և մաս առաջական Գ. Պողոս կանցին եւ պատմակարագ ծանաւ ասու որ Եղիսաբեկն ծրազը ըստ աւելի ընթափած է ոչ չափ իր մէջ, քան որ Թօնես պար լուսապատճերն ու զարդարեք: